

Da husmoren styrte hjemmet

Alt var bedre før: Sesong 2, 2:5

Husmødrene skulle kunne sy barneklær, få krittøst vask og sørge for at alle i familien fikk alt de trengte. Husker noen at det var husmødrene som satte i gang den første norske, store miljøvernkampen? Nøysomheten fra den gangen er borte, husmorskolen er forsvunnet. En gruppe unge studenter på universitetet på Ås nærmer seg husmørtadisjonene på sin egen måte, med litt utradisjonell vri.

Denne del handler om husmoderens rolle. I 1950-erne og 60-erne ble husmoderrollen værdsatt og etterstrøbt. Husmødrene skulle kunne sy tøy til barnene, få vasketøyet krittøst og sørge for at alle i familien fikk det de behøvdde. Mon noen husker at det var husmødrene der satte gang i den første norske, store miljøaksjon? Husholdningsskolene finnes ikke mere. En gruppe unge studerende på universitetet på Ås beskæftiger sig med husmodertradisjonene på deres egen utradisjonelle måte. På 1950- og 60-tallet ble vaskeekte husmørkunnskap værdsatt og ettertraktet.

Udskrift af udsendelsens tale:

Årene går så svimlende fort.

En av husmorens viktigste oppgaver er å gi familien en solid frokost.

Det er en påstand, et munnhell, at alt var bedre før.

Bare nostalgi? Eller har vi mistet noe fra da husmoren styrte hjemmet?

Den vaskeekte, fra 50- og 60-tallet, da alle gifte kvinner var husmødre.

Når man giftet seg, ble man husmor.

Én måtte jo ta ansvaret for hus og hjem.

En allsidig jobb. Det viktigste var å holde familien sammen.

Og greie forpliktelsene.

Hun har ansvaret for mann og barn.

Det er bare moro å stelle i stand litt pent og litt godt for familien.

I 1960 hadde bare 24 % av norske kvinner en jobb utenfor hjemmet.

Hverken før eller siden har så mange kvinner vært uten egen inntekt.

Normalfamilien var en utearbeidende far og en hjemmearbeidende mor.

Husmødrene var Norges største yrkesgruppe.

Kjøttkaker og stua kål! Fins det noe så hyggelig som å komme hjem til det?

Ja, det var jo mor eller kone som tok seg av eventuelle barn.

Lagde mat, sørget for klær.

-Vasket bilen.

-Mor i huset.

-Vasket bilen!

-Nei da.

Jo da, vasket bilen.

-Hva gjorde mannen din, da?

-Han bare jobba, han!

Utrolig hva husmødrene kunne brukes til. Det meste.

En husmor har litt å henge fingrene i, dag ut og dag inn.

Så her må jeg vaske rett som det er.

Det har vi gjort før.

Arbeidsuniformen var alltid forkleet.

Får ikke gjort noe uten det.

Greit med ruter, så vet vi hva vi skal gå etter.

Det blir ikke rett.

Nå syr vi forkle, som er en del av uniformen til Koneklubben Freidig.

En studentforening på Ås -

- som legger vekt på å opprettholde gamle tradisjoner med moderne vri:

Lage mat fra bunnen av, sy forklær, forskjellig som koner burde kunne.

Men vi er ikke gift ennå.

Det var ikke morsomt å sy klær, for jeg var ikke så veldig flink.

Men jeg sydde veldig mye, for det lønte seg.

Brukte min egen kåpe og lagde barnekåpe.

Sånt jeg ikke brukte mer.

Gamle sommerkjoler ble til fine overaller.

Den gang var barnetøy ganske dyrt.

Jeg strikket mye, alt de trengte.

Det var hyggelig, morsomt og økonomisk. Veldig ålreit.

I dag er klær så billig.

Mange tenker: "Hvis klærne mine blir ødelagt, kjøper jeg bare noe nytt."

Vi trenger ikke å kunne sy eller stoppe hvis vi får et hull eller noe.

Fra sykuset ved Heimens Forskole.

Her lærer husmødre å nytte gammelt stoff og gamle klær.

Man måtte ta vare på det man hadde.

En mor som ikke sørga for å ha barna i reint og helt tøy, -

- fikk ikke noe særlig godt omdømme.

Tekstilrasjoneringen varte helt frem til 1952.

-Rasjonering? Hva vil det si?

-Rasjonering av tøy, ja ...

Kanskje at man får utdelt en dose, som matrasjoneringa under krigen.

Man fikk kanskje så og så mye stoff, og så måtte man sy sine egne klær.

Sykurs for skolepiker har vært holdt i 30 år, og nå fins de på 10 steder.

Fremtidens husmødre krøkes over symaskiner, tråkling og nesting -

- og lærer hemmeligheter menn aldri kan ta fra dem.

De tryller fram skinnposer og farge-rike kjoler med små rynkekapper.

Dette med klær og det svake kjønn dukker fram lenge før de kan snakke.

Såpass: Her er vi "det svake kjønn"!

De blir jo opplært til at det skal være sånn.

-Det svake kjønn, at det er lov å si!
-Var det på tv?

Den største forbrukeren er husmoren.

Hun gjør de fleste innkjøp, normalt for over 2/3 av familiens inntekt.

De sa jo: "En god husmor er gull verdt." Familiens økonomiminister.

Og hovedforbruker. Hun var et ettertraktet mål for reklamen.

Altså, har du Sunlight i huset, har du såpe til alt.

Lillegutt må jo ha det mykeste og hviteste tøy. Derfor bruker mor Sol.

Vi trenger bare ... Omo.

Ikke mer igjen?

Da roper vi bare på mor.

Mor!

Og mor har alltid en ny tube Signal.

Med litt ekstra Pep fjernes stripene av fars skohæler.

Det får være opp til forbrukeren -

- å holde rede på prisene.

På tv snakket Ingrid Espelid til husmoren rett fra leveren.

Lever er jo det beste på fisken ernæringsmessig sett:

Her har vi masse fett og rikelig A- og D-vitamin.

Ingrid Espelid gjorde i sin tid en kjempejobb med å undervise folk:

Veldig inspirerende, nøktern og morsom. Fin å høre på.

Dette skal vi komme tilbake til seinere.

Det som kanskje var bedre før i tida, -

- ut fra det pappa og bestemor har fortalt:

Det var kanskje litt mer forseggjort og stas over ting.

Det var stas for småpiker i 50-åra å få øve seg i husmorferdigheter.

Forventningene var klare:

Piker skal lære å koke og bake. Av husmødre kreves det slikt.

Nå er det moro å bake en kake. Siden i livet blir moroen en plikt.

Det er koseligst å bake fyrstekaken selv, for det er jo ikke vanskelig.

Ingenting er vanskelig når man bare har lært det skikkelig.

Jeg kom på en husmorskole med elever fra hele Norge:

En ny verden og en fantastisk opplevelse. Jeg lærte så mye.

Det var egentlig allmenndannelse og noe alle burde ha vært litt borti.

Jeg skulle ønske vi hadde liknende muligheter i dag.

Hva har så en moderne husmorskole å gi?

Hvorfor søker unge jenter seg hit når butikkene bugner av ferdigvarer?

Jeg syns enhver pike bør ha husmorskole.

Husmorskolen har man jo bruk for uansett.

Man ble forberedt på veldig mye, ikke bare det rent praktiske.

Vi hadde familiekunnskap, helselære, psykologi, barnestell.

Barnestell ikke minst. Veldig trygt.

Og alle hadde forkle.

Rent, nystrøket forkle og hette hver dag. Det måtte vi ordne selv.

Familiekunnskap er blitt et eget fag på skoleplanen.

Vi spør timelæreren, sogneprest Nils Rosef, -

- om hva han legger vekt på i faget.

Faktisk økonomien i hjemmet.

Forholdet til økonomien, så vel inntekter som eventuell formue.

De må lære, de som skal leve sammen, -

- det riktige forhold til disse tingene.

Husmorskolene har en omfattende fagkrets:

Kjemi, vask- og reingjøringsteori, -

- elektrisitetlære, arbeids- og redskapslære, -

- psykologi og samfunnslære, -

- kostlære, økonomilære og boliglære.

Det første som slo meg, var hvor mye de lærte der.

Jeg hadde sett for meg: Her skal vi lære å lage mat og re opp senga.

-Og vaske. Elektrisitetlære!

-Og kjemi. Det var ikke måte på.

Psykologi. Veldig rart, for det var ingen utdanning de tjente penger på.

At de skulle gjennom så mye, er ganske imponerende, egentlig.

Vår generasjon har neppe vondt av -

- å lære å lage tradisjonsmat fra bunnen av.

Jeg tror ikke jeg ville trivdes som hjemmевærende resten av livet.

Første gang du skjærer opp fennikel? Første gang for alt, denne middagen.

Erfarne husmødre hadde tradisjon for nøysomhet.

Man kastet ikke klær eller mat, samme hvor gammelt brødet var.

-Vi gjorde ikke det.

-Nei!

Jeg tror vi var veldig flinke til å bruke rester.

Jeg kaster aldri en brødiskalk. Aldri.

Vi brukte opp brødet. Eller jeg tørket det og brukte det i kjøttdeig.

Eller oppå gratenger ...

Jeg kastet ikke brødet, altså.

Så det satt nok dypt:

Mat, det kaster vi ikke.

Det ligger en svær klump smør utafor!

-Kan du ...?

-Jeg tror vi kaster den.

-Delte det seg?

-Ja. Vi skal ikke ha eggehvite i.

-Er det så farlig?

-Det går sikkert bra. Vet ikke.

-Har du lagd mørdeig før?

-Nei. Det kan bli spennende.

Neppe så vanskelig
å lese en oppskrift.

Vi skal lage en treretters middag.

Vi skal ha fiskesuppe til forret.

Til hovedrett skal vi ha potetball,
som vi sier på Vestlandet, -

- med kålrabistappe, pølse og potet.

Og til dessert fyrstekake.

En veldig dårlig meny,
for å si det rett ut.

Det hører ikke sammen!

-Hva slags suppe ville du hatt?

-Ikke suppe overhodet, til kumle ...

-Det er så tett.

-Det er veldig mektig.

Da passer det ikke med forret.

Og slett ikke fiskesuppe, må jeg si!

Nå lager jeg fiskesuppe.

Jeg har nettopp hatt i løk
som har surra i hvitvin!

Det skal bli fiskekraft i dag.

Egentlig skulle vi hatt
ordentlig fiskekraft, men ...

Det er studentkost.

Det er gøy å arbeide med fisk.

Faktisk noe av det artigste som fins.

Jeg hater å rense fisk!

Det er så spennende -

- å lage suppe av fisk.

Det blir liksom

skrinet med det rare i -

- når vi åpner lokket
på ei suppegryte. Så lekkert!

-En time til de kommer.

-Vi rekker det ikke.

Jeg skrudde på varmen,
men ikke ovnen, så den er ikke varm.

Med sånt tidspress ... Litt dumt!

-Det koker jo aldri!

-For mye vann.

-Er det hele denne til én sånn?

-Forretten blir iallfall god. Og ...

-Hovedretten blir ...

-Den er et spørsmålstejn.

-Og kaka, forhåpentligvis ...

-Den blir bra.

-To av tre iallfall.

-Da fikser jeg deigen.

Jeg gir opp!

-Vanskelig?

-Ja, den bare smuldrer!

Fyrstekakedeig består av
smør, mel, sukker og egg.

Jo mer den behandles
med varme hender, -

- jo vanskeligere blir den,
så man bør ikke kna for mye.

Du kan ha melis under
hvis den henger seg fast.

Det ble klissete, vil jeg tro.

Man må bruke mel.

Med den fete deigen
blir det enda mer klissete.

-Melis er tingen ...

-Du er flink.

Nei!

Vi må jo også lære en gang.

Jeg håper vi får tatt litt oppvask,
for det ser ikke så innbydende ut.

(Latter)

Så moro kan det være på et kjøkken.
Så lekende lett kan oppvasken gå.

Og så strålende rent
og blankt som det blir.

Zalo gjør selv
den feteste oppvask ren på et blunk.

Men oppvaskmaskinen
kom ikke før på 60-tallet, -

- lenge etter andre vel så viktige
hjelpemidler som lettet arbeidet.

Nå kan man faktisk ikke
klare seg uten kjøleskap.

Dette er mange hjemms
eneste oppbevaringsplass for mat.

Her blir maten fort
bedervet og helsefarlig.

Produsentene lokket med gratis
kinoforestillinger på formiddagen.

I reklamefilmer
spesialdesignet for husmoren -

- opptrådte kjentfolk
fra teater, film og radio.

Alt er godt gjennomtenkt. Noe annet
enn den gamle, utslitte ovnen min ...

Min mann er så glad i
å overraske meg på fødselsdagen.

-Kanskje med en KPS-komfyr ...?
-Bestiller De overraskelser?

Snakker jeg nok om det, blir jeg
alltid overrasket med det jeg vil ha.

Blir det ikke førsteklasses, er det
De som trenger mer husmorskole.

Rolf Kirkvaag var et unikum.
Han gikk rett til hjertet på folk -

- i bygd og by.
- Dette skal bli moro.

Han skulle få husmødrene til å ville
bli overrasket med hjemmefryser.

Forskning og teknikk har gitt
menneskene dette middel ...

Etter krigen er det blitt
mange andelsfryserier.

Særlig i landdistriktene ...

Før vi fikk vår egen, kunne vi
leie fryseboks nedi Aamodtgården.

-Å, du verden!
-Der var det bur, med netting.

Og vi leide over hverandre.

Hvis da strømmen gikk,
var jo hundreogett ute.

Når vi kom og hentet ting,
hadde det dryppet ovenfra.

-Godt å være i høyden.
-Veldig bra å få sin egen fryser!

Med en hjemmefryser kan man
både fryse ned selv og lagre varer.

Husarbeidet blir rasjonalisert
på en helt ny måte.

Slik er husmoren sikret mat i huset
og slipper det daglige problem:

"Hva skal jeg finne på til middag?"

Den gamle høna ble jo ingen kylling
da den kom ut, som Kirkvaag sa!

Nei, det skjedde ikke noe under!

Tilbake til kveldens meny.

Vi har aldri gjort dette før.

De kommer om 55 minutter.

Disse skal trekke i en time,
og vi har ikke forma dem ennå.

Bare ta nedi en dash.
Vi ligger ikke kjempebra an.

Oi!
Kanskje litt mye.

Ja ...

De synker.
Da har vi jo ikke plass til ...

De kommer sikkert til
å kladde seg sammen.

Skikkelig grisete!

-Jeg kan ringe mamma.

-Sikkert det beste.

Mamma, vi driver og lager ball.

Vi har fylt opp hele bunnen,
og de er jo kjempeklissete.

Kan vi legge dem i flere lag,
eller blir de da én stor ball?

Det går bra.

Ha det, takk.

Vi måtte bare huske på
at de skulle koke hele tida.

Hvis man skal sammenlikne
med den tida vi nå snakker om, -

- var det nok mye bedre før.

Fordi jeg tror
vi bevarte en større ro.

Og tid til å reflektere litt over
livet og det som skjedde rundt oss.

Mange husmorrefleksjoner er gjort
over komfyrer, benker og kummer.

Da organiske såpestykker ble er-
stattet av syntetisk vaskepulver, -

- kunne kvinnene rette ryggen.

Men storvasken
tok ingen husmor lett på.

Neimen, har ikke du storvask i dag?

Jeg får tid til overs
når jeg bruker Vasko.

-Du slurver vel ikke med storvasken?

-Nei, men Vasko gjør grovarbeidet.

Smusset løsner allerede
mens tøyet ligger i bløt.

Se selv.

Tøyet er nå mye renere før vasken.
Vi behøver nesten ikke skrubbe det.

Med et av Norges
største reklamebudsjetter -

- reiste vaskemiddelkonsulenter
rundt med rene vekkelsesmøter.

Målet var å skape
trofaste forbrukere.

Det var en annerledes begivenhet.

Finvask skal ikke i bløt. Kulørt
tøy med uekte farger slett ikke.

Spennende og sosialt, især når man
aldri hadde vært med på noe sånt før.

Så skyller vi til vannet er rent og
fri for såpe, og presser vannet ut.

Jeg var veldig imponert. Veldig fint,
og det var noe jeg hadde bruk for.

Plagget må ikke
legges til tørk farge mot farge.

Så vi fyller det med en gammel
skjorte eller silkepapir. (Smell)

Men den virkelig store
revolusjonen var likevel ...

Vaskemaskinen, kjære vene!
Vaskemaskinen var det store underet.

Den store arbeidslettelsen.
Det kan ikke være tvil om det.

Vi har fått vaskemaskin.

-Det har vi hatt i årevis.

-Du, ja. Han selger jo sånne.

Nå, småpiker, dere har dere
en herlig bakvaskelsens time?

Ja, det er deg vi snakker om.
Elsa har fått vaskemaskin.

Gratulerer.

Du kan tro det er moro.

De var jo enkle til å begynne med,
og mye, mye mer arbeidskrevende.

Tidsbryteren stopper maskinen
når tøyet er vasket i riktig tid.

Får De en telefon eller skal stelle
barna, må De ikke tenke på vasken.

Jeg tror alle kvinner, -

- enten det var bondekoner,
eller det var folk i byene, -

- syntes det var kjempegodt
å kunne få vaskemaskin.

Evalet De Luxe
gir kjøkkenet et elegant preg.

En vaskemaskin
De vil være stolt over å eie.

-Skal du ha litt mer te vann?
-Ja takk.

Markedsføringen av vaskepulver
spilte på konkurranse -

- husmødrene imellom
om den hviteste vasken.

Ikke tro at Deres vasketøy er hvitt.

-Vask det i Blenda!
-Så vet De at det er hvitt.

Og jeg som trodde
at min vask var den hviteste.

Og jeg som trodde at ...

Og jeg som trodde ...

-Og jeg som trodde ...
-Ikke tro at Deres tøy er hvitt.

Hvitt er ikke alt
her i verden, men viktig likevel.

Det var nok
en egen tilfredsstillelse -

- å få et flekkfritt, hvitt sengetøy
eller det som måtte være hvitt.

Det var mye mer hvitt sengetøy før.

-Og håndklær.
-Ja. Og var det ikke hvitt nok, -

- la vi det på snøen om våren
så det skulle bleke seg.

Tørkeplassen var utstillingsvinduet.

Tørkeplassen var veldig viktig for om
man fikk en rask tørk på tøyet sitt.

En god husmor hadde ikke tøyet
på snora lenger enn høyst nødvendig.

Det måtte henge pent.
Etter fasong og i system:

Håndklær og underbukser og ...

-Sengetøy.
-Ja. Og sokker.

Det hang så det så
ryddig og pent ut på tørkestativet.

Det var koselig å henge opp når det
ble ryddig der. Det så så pent ut.

Vi kan sammenlikne det
med å dekke et bord.

Å slenge servise og bestikk rundt
omkring er meget utilfredsstillende.

Det er en estetikk i det,
tror jeg vår generasjon syns.

Ingeborg, hvilken side
skulle gaffelen og kniven på?

Kniven til høyre.

-Buen skal inn.
-Skjønner.

Klokka er ti på.
Det som haster litt, er pølsene.

-Hvor lenge skal de stå?
-Bare til de er varme.

Vi burde bruke forkle,
for vi søler ganske mye.

-Kjip å skitne til det forkleet.
-Ja, det forkleet er hellig.

Vi skal ha forkle under middagen,
selv om det kanskje høres rart ut.

Norske husmødre var trofaste mot
sine vaskemidler til det begynte -

- å lukte og smake vondt av
vannet fra Norges største innsjø.

Vannet var fullt av alger.
Vaskemidlene fikk en del av skylden.

Husmødrene rundt Mjøsa reagerte.

Myndighetene og vaskepulverfabrikkene
tvinger meg til å være forurensert.

Disse vaskemidlene
jeg må kjøpe, inneholder -

- opptil 35 % fosfater
og en del andre ting.

Så lenge man ikke vet hva man
putter i dem, får man la være!

Husmødrene forsto at de som forbrukere kunne bidra til Mjøsas redning.

De krevde vaskemidler uten fosfat.

Aksjonen ble tatt opp i Stortinget. Et tidlig eksempel på forbrukermakt.

Norges Husmorforbund ble satt inn og slo det opp.

Til og med i vårt lag her på Ås hadde vi på 70-tallet en aksjon -

- for å få kvinnene over på fosfatfrie vaskemidler.

Aksjonen førte til at fosfatet gradvis ble fjernet.

Mjøsaksjonen hadde stor betydning.

Det viser også at når kvinner vil og går sammen om noe, så får de det til.

(Det ringer på.)

Oi, nå kommer de!

Da er det bare å stige på.

Hva var bedre før? Husmødrenes innsikt i mørdeigens finesser?

Eller å komponere en treretters? Medlemmene i Koneklubben Freidig -

- plukker fritt fra tradisjonshylla og gjør ting på sin måte.

-Er noen sulten?

(I kor) -Ja!

Noen gamle verdier er fortsatt gangbare.

Skål for husmødrene!

Copyright (C) NRK